

Tájékoztatni jog vagy kötelesség? Egy ötrendbeli emberölés nyomai a magyar sajtóban

DULAI Péter¹

A kommunikáció minősége meghatározza a rendőrség és az állampolgárok viszonyát. Ez a megállapítás túlra, jelenre egyaránt érvényes, és semmi nem utal arra, hogy ne legyen az a jövőre nézve is. Mint minden sajtóterméknek, a rendőrségi lapoknak is legfontosabb feladata a hiteles tájékoztatás. Megkerülhetetlen cél és feladat emellett a bűnmegelőzés és a bűnüldözés, ami a nyilvánosság bevonásával történik. Vagy kellene történnie, ugyanis ez még ma sem mindig valósul meg. Mi volt a helyzet a közvetlen pártirányítás alatt átpolitizált rendészeti témákkal a Kádár-korszakban? Ezt vizsgálom meg egy kiemelt, 1961-ben Szegeden történt élet elleni bűncselekmény kapcsán. A korszakban „szocialista szeméremből” nem szívesen közölték azokat a bűntetteket, amelyek az ideológia szerint távol álltak a rendszertől. A Paprika utcai családirtásról még a helyi lapban sem jelenhettek meg információk. Az ötrendbeli emberöléssel kapcsolatban hetekig annak ellenére nem volt hajlandó adatokat megosztani a rendőrség, hogy az elkövető ismeretlen volt, és a tájékoztatás a nyomozást is előbbre vihette volna. Befolyásolt, tájékoztatott vagy használta a nyilvánosságot a rendőrség? Miért és hogyan tette ezt? A 21. században, mintegy 60 évvel az események után különösen érdekes és tanulságos megvizsgálni, hogy egy ilyen súlyos bűncselekmény kapcsán milyen szempontok alapján szorult háttérbe az állampolgárok védelme a rendőrség részéről.

Kulcsszavak: rendőrség, kommunikáció, sajtó, emberölés, Kádár-korszak

1. Bevezetés

A sajtóval szembeni elvárások rendszertől függően mások. A nagy egészre vonatkozva elkülönül a demokráciában, a szocialista rendszerben vagy nem szocialista diktatúrában, illetve bármely háborús vagy veszélyhelyzetben alkalmazott szabályozás. A szocializmus időszakában az ideológiailag elfogult sajtó szükségességének elvét a rendszer hívei nem kérdőjelezték meg, mert a jó ügy szolgálatának gondolták.²

¹ Doktori hallgató, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar Rendészettelméleti és -történeti Tanszék, Rendészettudományi Doktori Iskola. E-mail: Dulai.Peter@uni-nke.hu

² Hargitai Henrik – Hirsch Tibor: *Médiatörténet. A sajtó funkciói*. Szabadbölcészet, ELTE Művészetelméleti és Médiakutatási Intézet, (é. n.).

A sajtó funkcióit ugyancsak nem lehet általánosságban meghatározni, de akár melyik megközelítést vagy korszakot nézzük, az elsődleges szerepnek az identitás alakítása tekinthető.³ A rendészeti szakemberek többé-kevésbé mindig is egyetértettek abban, hogy a sajtót használni kell. Abban már kevésbé, hogy ezt milyen szempontok mentén lenne érdemes csinálni. Ma már talán senki sem vitatja, hogy a rendőrségnek szüksége van a sajtóra. Ez fordítva is igaz, de ennek vizsgálata nem tartozik témánkhoz. A rendőrség a saját dolgát könnyítheti meg azzal, ha együttműködik a sajtóval. A nyilvánosság igénybevételével akár előbb megoldódhat egy bűnügy, másrészt előfordulhat, hogy további bűneseteket sikerül megelőzni. Nem is kell feltétlenül elismert rendészeti szakembernek lenni ahhoz, hogy ezt valaki belássa. A bűnmegelőzés jó az embereknek, és ezáltal növekszik a rendvédelmi szerv renoméja is.

A rendszerváltás előtti négy évtized – a Rákosi- és a Kádár-korszak – történetét eddig igencsak hézagosan tárták fel a történeti források, alapvető fontosságú iratok máig feldolgozatlanok. Mindez fokozottan igaz a sajtó történetére – mentegetőzik saját bevallása szerint is Murányi Gábor, *A magyar sajtó története* című munka társszerzője.⁴ Az újságíró-történész az 1948–1988 közötti időszakot ismertető fejezet bevezetőjében részben a történeti feldolgozatlanságra hivatkozva volt kénytelen csupán vázlatos áttekintést adni a korszakot illetően. Ez a feldolgozatlanság igaz a rendészeti sajtóra is.

A Kádár-korszakban a közvetlen pártirányítás miatt a legfőbb cél a rendészet téma átpolitizálása volt, miután a belügyminisztériumi központi sajtóorgánumokat az ideológiai küzdelem, az agitáció és a propaganda eszközeiként használták. Megtörténhetett-e például a vizsgált korszakban az, hogy egy bűncselekményről a rendészeti, vagyis belső lapban nem számoltak be, de a sajtóban igen? A józan ész talán azt sugallja, hogy a válasz egyszerű és egyértelműen nemleges. Mint azt azonban egy kiemelt jelentőségű és tárgyi súlyú bűncselekménnyel kapcsolatban látni fogjuk, az összkép korántsem ilyen egyszerű.

A Rozsi család sérelmére 1961-ben elkövetett emberölést a Csongrád-Csanád Megyei Levéltárban fellelhető akta,⁵ valamint egy belső használatra készült összefoglaló jelentés⁶ alapján ismertetem. A sajtóban a bűnüggyel kapcsolatban megjelenteket az Arcanum Digitális Tudománytár és a Hungaricana adatbázisok alapján elemeztem. A rendészeti sajtóra vonatkozó információkat a korszak két rendészeti lapjából, a *Belügyi Szemléből* és a *Magyar Rendőrből* gyűjtöttem össze.

³ Hargitai-Hirsch (é. n.): i. m.

⁴ Kókay György – Buzinkay Géza – Murányi Gábor: *A magyar sajtó története*. Budapest, Magyar Újságírók Országos Szövetsége – Bálint György Újságíró-iskola, (é. n.). 203.

⁵ B.I. 710/1961.

⁶ *Realizált bűnügyek*. 1961. (Sz. n.)

2. Szakirodalom

A Kádár-rendszerben a sajtóhoz fűződő viszonyt nagyban meghatározta, hogy a rendőrség feladata a szocialista társadalmi együttélés szabályainak betartása, a pártutasítások szerinti cselekvés kikényszerítése volt. A rendőrség a Magyar Szocialista Munkáspárt (MSZMP) utasításainak végrehajtójaként jelent meg.⁷ Biztonság szempontjából nem annyira a problémák megoldása, hanem inkább azok eltüntetése, és a nyilvánosságban való megjelenésük megakadályozása lebegett a szemek előtt fő célként.⁸

Egyes szerzők szerint a korszak sajtójában biztosított vitatérre „szimulált”, hamis nyilvánosságként kell visszatekinteni.⁹ Létezett azonban valamiféle vita, és ez a rendészeti sajtóra is állt, hiszen az 1960-as évek első felében magáról a sajtóról és a rendőrség kapcsolatáról jelent meg vitasorozat a *Belügyi Szemle* hasábjain.¹⁰ Az éveken át tartó diskurzus Szabó László vitaindító cikkével kezdődött. A *Nép-szabadság* újságírója ekkor már majdnem tíz éve dolgozott a nyomtatott sajtó olyan területén, ahol rendszeres, közvetlen kapcsolatot kellett tartania a rendőrséggel. Annak ellenére, hogy Szabó a rendőrség egyfajta szócsövének számított,¹¹ a belső terjesztésű folyóirat hasábjain nem rejtette véka alá, hogy az említett kapcsolatról nem mindig voltak pozitív tapasztalatai. Példaként többek között megemlíti egy lakótelepi sorozat-bűncselekményt, ahol ötven betörés után fogták el az elkövetőt, majd hozzáteszi, hogy „ha a harmadik eset után megjelent volna egy megfelelő fogalmazású tudósítás, jelezve benne, milyen módszerekkel dolgozik a betörő, fokozottabb óvatosságra készítette volna az embereket, s talán az ötödik, vagy a tizedik bűncselekmény elkövetésekor »fülön lehetett volna csípni« az illetőt”.¹² Az újságíró szerint a rendőrség nem várhat addig, amíg eredményt tud felmutatni, vagyis képes megnevezni a felelősöket. Szerinte ez olyan idővesztéssel járhat, amely a nyomozati munkát hátráltatja, fontos nyomok, tanúk elvesztését jelentheti. Szabó egy Budapest felett lezuhant repülőgép-baleset kapcsán tesz véleményem szerint a mára is fontos és érvényes megállapítást. A tragédiáról az újságírók véletlenül szereztek tudomást, de a kor gyakorlatának megfelelően addig egy sor sem jelenhetett meg az esetről, amíg a rendőrség meg nem állapította a felelősöket. „Egy-egy érdekes, a köz szempontjából is, számottevő bűnügy nyomozásának a bemutatásával például sokkal közelebb lehet hozni a rendőrséget az olvasókhoz, az állampolgárokhoz. Olyan mesterségesen felállított falakat lehet így ledönteni, amelyek választóvonalként meredeztek korábban.”¹³

⁷ Kriskó Edina: *A rendőrség társadalmi rendeltetése és a rendőrségi kommunikáció*. Doktori értekezés. Budapest, Pécsi Tudományegyetem, 2012. 127.

⁸ Krémer Ferenc: *Rossz döntések kora*. Budapest, Napvilág Kiadó, 2010.

⁹ Kalmár Melinda: *Ennivaló és hozomány. A kora kádárizmus ideológiája*. Budapest, Magvető Kiadó, 1998.

¹⁰ Szabó László: *A rendőrség és a sajtó. Belügyi Szemle*, 1. (1963), 9. 16–25.

¹¹ Dulai Péter: *Gyilkosság a panel tetején*. Budapest, Cser Kiadó, 2021. 87.

¹² Szabó (1963): i. m. 19.

¹³ Szabó (1963): i. m. 21.

A cikk valóban vitát indított, méghozzá olyat, amely három éven keresztül zajlott a folyóiratban. A sorozatban még két nemzetközi kitekintést is közöltek.¹⁴ Érdekesség, hogy éppen ebben az időszakban miképpen vélekedett a sajtó feladatáról a kanadai rendőrség parancsnoka a Nemzetközi Sajtószövetség éves ülésén: „A sajtó feladata az érvényben lévő törvények és rendeletek publikálása, tudósítás a kihágásokról, a bűnözésről, az állami szervek munkájának hatékonyságáról vagy annak hiányáról.” Az újságíró mellett kellő információval kell ellátni annak érdekében, hogy cikke ne fikció legyen, ne legyen hiányos, megtévesztő, és ne kritizálja igazságtalanul a rendőrséget.¹⁵

A *Belügyi Szemlé*ben folytatott eszmecsere nyilvánvalóan nem örökre, csak időlegesen Déri Pál r. alezredes, a lap főszerkesztője¹⁶ kívánta lezárni egy összegző cikkben.¹⁷ Ebben fontos tanulságként emeli ki, hogy a rendőr szakemberek hozzászólásaiban általában az a felismerés kapott nagy hangsúlyt, amely szerint a sajtónak igenis jelentős szerepe van, illetve lehet a rendőri munka segítésében, ezért azt hasznos támogatni. Déri Pál külön kiemeli a Szegeden történt ötrendbeli emberölést. Mint írja, az ilyen és ehhez hasonló bűncselekmények nem feltétlenül vetnek jó fényt a közbiztonságra, de „megtörténtek, és ami megtörtént, azt nem lehet hallgatással meg nem történné tenni”.¹⁸ A főszerkesztő szerint a vitában részt vevők felismerték¹⁹ „hogy a tájékoztatás összefügg a szocialista demokratizmus közéletünk minden területén megnyilvánuló fejlődésével”.²⁰ Megállapította, hogy a rendőri érdek a közérdeknek van alárendelve, amely megköveteli a lakosság megbízható és tárgyilagos tájékoztatását. Déri még egy fontos megállapítást tett, amikor azt írta, hogy: „A hírközlő szervezeteknek nemcsak joga, hanem kötelessége: kommentálni az eseményeket, az összefüggésekre rámutatni; hozzásegíteni az olvasót, a nézőt, a hallgatót az események jelentőségének, kihatásának megfelelő értékeléséhez – de nincs joga hallgatni!”²¹ A főszerkesztő fontosnak tartotta azt is, hogy: „Ha a pozitív és negatív jelenségek szinte feltárásának kérdését rendőrségünk viszonylatában tárgyilagosan mérleljük, nem lehet vitás, hogy a lakosság körében rendőrségünkről így kialakuló összkép a jelenleginél csak előnyösebben alakulna.”²² Déri Pál ezekkel a kijelentéseivel egyáltalán nem aratott sikert. Ennek eredményeképpen a lapban hamarosan maga

¹⁴ Galperin I. M.: A szovjet sajtó és a bűnözés elleni harc néhány kérdése. *Belügyi Szemle*, 2. (1964), 4. 72–74; Nemzetközi vita a sajtó és a rendőrség között a bűnügyi tudósításról. *Belügyi Szemle*, 2. (1964), 5. 121–122.

¹⁵ *Belügyi Szemle* (1964): i. m. 121–122.

¹⁶ Déri 1961-től egészen 1984-ig volt a folyóirat főszerkesztője.

¹⁷ Déri Pál: Az ideológiai irányelvek és a tájékoztatás (Még egyszer a rendőrség és a sajtó kapcsolatáról). *Belügyi Szemle*, 3. (1965), 8. 5–10.

¹⁸ Déri (1965): i. m. 7.

¹⁹ Sallai János: In memoriam Dr. Déri Pál nyugállományú rendőr dandártábornok. *Rendőrségi Tanulmányok*, 1. (2018), 4. 132.

²⁰ Déri (1965): i. m. 5.

²¹ Déri (1965) i. m. 6.

²² Déri (1965) i. m. 7.

a szerkesztőség határolódott el²³ az írásban megfogalmazottaktól.²⁴ „Mindent elkövettünk, hogy az általános bizalmatlanságot, a titokzatosságot, az állomány »beltegyészetét« és »csőlátását« megszüntessük” – összegezte csaknem 40 évvel később Déri az 50 éves *Belügyi Szemlé*t értékelő írásában a folyóirat nyitottságáért folytatott harcát.²⁵ Hogy ez megtörtént-e? És ha igen, akkor hogyan? És ha nem, akkor miért nem? Ezt nem ez a cikk fogja feltárni, hiszen a tanulmány tárgya egy konkrét bűncselekmény, valamint az, hogy utóbbival kapcsolatban mit „adott ki” a közvetlen pártirányítás alatt álló belügy. Először összefoglalom, hogy milyen súlyos bűncselekmény történt 1961 tavaszán Szegeden, majd megvizsgálom, mit és hogyan írt a büntényről a sajtó.

3. Az eset bemutatása

1961. április végén az akkori Szeged külterületén található Paprika utca 58. szám alatt lakó Rozsi Jánost és családját munkatársai és a szomszédok napokon keresztül nem látták. A lakók május 2-án rendőrnek jelentették az esetet, amely alapján a rendőrség hatósági tanúk jelenlétében behatolt a lakásba. A házban Rozsi János, 21 éves segédmunkás és szintén 21 éves felesége, másfél éves fiuk, János, valamint a férfi anyósa, a 42 éves Forró Mária és annak nevelt lánya, a 17 éves Buborék Gizella lakott. Mindnyájukat brutális kegyetlenséggel gyilkolták meg.

Tanulságos röviden kitérni a helyszíni szemle során ejtett legsúlyosabb hibákra.²⁶ Az ágyakat szétbontották, és csaknem az egész helyszínt megváltoztatták anélkül, hogy a nyomokat felkutatták és rögzítették volna előtte. Mindent összefogdostak és összetapostak. A helyszíni szemlét még éjszaka is megfelelő világítás nélkül folytatták. Mindössze egy használt falusias 51-es méretű fekete kalapot foglaltak le. Ujjnyomot nem biztosítottak, lábnyomot és egyéb lenyomatokat sem az udvaron, sem a véres padlón nem fedeztek fel. Az elkövetési eszközök közül csak a baltát találták meg. Mivel a szemlét csupán a két lakószobára terjesztették ki, Rozsiék másfél éves kisfiának padláson heverő holttestét csak másnap találták meg.

Kettétört állcsont, koponyatörés, szívbén megforgatott kés, megvágott mell: az orvosszakértő a boncolás során az öt áldozaton összesen 80 sérülést talált, de egyik sem utalt védekezésre, és dulakodásnak sem volt nyoma a lakásban. Az áldozatok több személyes tárgya (karórák, nejlonsál és különböző ruhadarabok) is eltűnt, de a rendőrség eleinte nem rablógyilkosságra, hanem bosszúra vagy szexuális elferdülésre gyanakodott mint lehetséges indíték. A családhoz több olyan férfi is bejáratos volt, aki a könnyűvérű nő hírében álló Forró Mária „vendégszeretetéért”

²³ A Belügyi Szemle szerkesztőbizottságának Közleménye: Még egyszer a tájékoztatásról. *Belügyi Szemle*, 3. (1965), 12. 6.

²⁴ Ez a cikk vívhatta ki a Magyar Szocialista Munkáspárt (MSZMP) és a belügyi vezetés haragját és erősen hozzájárult, hogy Dérit aktív hivatásos pályáján nem léptették elő ezredesnek. Sallai (2018): i. m. 133.

²⁵ Déri Pál: Az 50 éves Belügyi Szemlére emlékezve. *Belügyi Szemle*, 50. (2003), 1. 6.

²⁶ Az ORFK Bűnügyi Osztálya szinte azonnal átvette a nyomozást a megyeiektől.

érkezett. A nyomozás során több személlyel szemben is alapos gyanú merült fel, azonban május 11-én, a nyomozás tizedik napján Sz. Ferencné bejelentést tett, miszerint április 25-én egy Vass Gyula nevű férfitől egy nejlonsálát kapott ajándékba.²⁷ Az asszony szerint aznap este együtt voltak színházban. A rendőrségre egy névtelen levél is érkezett, amelyben az állt, hogy a levél írójának munkatársa, Vass Gyuláné mostanában nagyon ideges, és arról beszél, hogy a férje négy embert ölt meg Alsóvárosban. Vass Gyulát ezek után vették őrizetbe. A gyanúsított egy ideig konokul tagadott, de végül beismerő vallomást tett, majd a nyomozási kísérleten részletesen be is mutatta, hogyan követte el a bűncselekményt.

A 25 éves Vass két héttel a vérengzés előtt szabadult a börtönből. A Rozsi családot jól ismerte. A bűncselekmény napjának délelőttjén elment hozzájuk, hogy eltöltsön egy pásztorórát Forró Máriával, és megvárta, hogy kettesben maradjanak. A nő azonban elutasította a férfi közeledését. Vass Gyula erre éktelen haragra gerjedt, és a tűzhelynek támasztott baltával többször fejbe csapta a nőt. A zajra felébredt a másfél éves kisfiú, és mivel sírt-kiabált, a férfi fejbe verte a baltával. Ezután felvitte a padlásra, ahol az ott talált ácskapoccsal összeszurkálta, majd egy kötelet hurkolt a nyakára. A gyilkos megvárta, amíg a többi családtag hazaér, és a bejárati ajtó mögött lapulva egyenként végzett velük. Az életéért könyörgő Buborék Gizellát haláltusája közben meg is erőszakolta.²⁸ Vass Gyula vallomása szerint a családnak azért kellett meghalnia, hogy Forró Mária megölése után ne maradjon tanú. Utóbbi azért nem tűnik életszerű magyarázatnak, mert csak a másodikként hazaérkező Rozsi Jánosné tudta, hogy a férfi aznap náluk járt. Vass Gyula körülbelül hét óra leforgása alatt kiirtotta az egész családot. Volt, hogy két és fél órát várakozott a lakásban, amíg következő áldozata hazaért. Közben kenyeret és szalonnát evett, többször kezet mosott, ingóságokat vett magához és úgy rendezte el a helyszínt, hogy a következő hazaérkező ne fogjon gyanút, amikor belép az ajtón. A Forró Mária utáni áldozatok megölése tehát már előre eltervezett, a menekülés érdekeit szolgáló cselekmény volt. A tettes délután 17.30-kor hagyta el a házat, és este már a színházban szórakozott azzal az Sz. Ferencnével, akinek a nejlonsálát ajándékozta.

²⁷ Vass Gyula 1936. április 12-én született. Apja segédmunkás volt, anyja közvetlenül a szülés után meghalt a kórházban. A gyereket ezután a nagyszülők fogadták örökbe, akik 17 éves koráig nevelték. Az általános iskola hat osztályának elvégzése után vándoruló volt, de félbehagyta az iskolát. Ezután különböző bányákban dolgozott csillésként, de problémás magatartása miatt több helyről is kirúgták. Először 1955-ben házasodott, három hónappal később gyerekük született. Vass hamar otthagya a családot, mert összeszurta a levet egy másik nővel. Elvált, újra megnősült, második feleségétől is született egy gyereke, akit állami gondozásba adtak. A forradalom alatt Angliába disszidáltak. Alkalmi munkákat vállalt, majd 1958-ban amnesztiával térhettek haza. 1951 óta 20 munkahelye volt, ezeket többnyire önkényesen hagyta ott, vagy kirúgták. 1956 után kétszer ült börtönben lopás miatt.

²⁸ Már fiatal korában is erőszakos volt a nőkkel szemben. A *Magyar Pszichológiai Szemlében* Vargha Miklós professzor úgy foglalt állást: a hiperszexuális beállítottságú Vasst érzelmi sivárság, kötődés- és kapcsolódási képtelenség jellemezte. „Cselekménye és kóros magatartás módjainak egész sorozata ezzel magyarázható. Az első gyilkosságot kétségtelenül indulatból követte el, míg a többi áldozata elpusztítása előre kigondolt, tervszerű, a menekülés érdekeit szolgáló, a vádlott szempontjából célszerű cselekményként értékelhető. Mindezek alapján Vass Gyula nem elmebeteg, teljes mértékben felelősségre vonható volt.” Lásd Vargha Miklós: Egy tömeggyilkos pszichopatológiai vizsgálata. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 22. (1965), 3–4. 481–483.

A nyomozást összességében sikeresnek ítélték meg, miután egy ötszörös gyilkost három héten belül elfogtak, de ejtettek olyan hibákat is, amelyek nélkül a tettest még hamarabb megtalálhatták volna. Az egyik gyanúsított, Zs. Miklós esetében például hibáztak az írásszakértők, amikor a fali naptárban szereplő „Itt voltam IV. 25-én” feliratot a boncsegédnek tulajdonították, ugyanis azt Vass Gyula írta fel.²⁹ A helyszíni szemlén elkövetett hibákról már volt szó.

Vass Gyulát a Csongrád Megyei Bíróság háromnapos tárgyalás után négyrendbeli gyilkosságban, egyrendbeli szándékos emberölésben, egyrendbeli erőszakos nemi közösülésben, egyrendbeli lopásban mondta ki bűnösnek, és ezért összbüntetésül halálra ítélte.³⁰ Az ítéletet a Legfelsőbb Bíróság jóváhagyta.³¹ A Paprika utcai ötösgyilkosság elkövetőjét 1961. augusztus 30-án kivégezték Budapesten.³²

A Kádár-korszakban ez volt a második olyan többrendbeli emberölés, amikor egy egész családdal végeztek. Mindössze másfél hónappal a Paprika utcai mészárlás előtt, 1961. március 9-én egy Somlai József nevű kaposvári segédmunkás megölte 19 éves feleségét, hét hónapos gyermekét, apósát, anyósát, majd öngyilkosságot követett el.³³

Hasonlóan brutális bűntény történt öt évvel később, 1966. szeptember 13-án Mezőtúron, ahol egy Burai Árpád nevű, szintén büntetett előéletű férfi baltával megölt öt embert, köztük a feleségét, egy tízéves és egy nyolc hónapos kislányt. A rendkívül agresszív férfiként ismert Burai mindössze egy óra alatt ölte meg azt az öt nőt, akit a házban talált. A családirtság azután történt, hogy a férfi megtudta, felesége elhagyta. Burai Árpádot különösen kegyetlen módon, több emberen elkövetett emberölésben találta bűnösnek a Legfelsőbb Bíróság. Halálbüntetést kapott, és kivégezték.

Két négyrendbeli és egy ötrendbeli emberölés mindössze öt év leforgása alatt. Mindhárom esetben szabályosan kivégeztek egy családot. Ebből talán joggal gondolhatnánk, hogy a felsorolás itt nem ér véget, de a helyzet az, hogy a rendszerváltásig nem ismert hasonló eset. Hogyan kommunikálta vajon az egy összességében igen ritka és rendkívül súlyos bűncselekményt a rendőrség a nyilvánosság felé? Mi mehetett át a képzeletbeli szűrőn?

²⁹ A gyanúsított a nyomozati anyagban rögzítettek szerint nem tudott elfogadható magyarázatot adni arra, miért írta fel a naptárba azt, hogy a gyilkosság napján a házban járt. A férfi vallomásából azonban kiderül, hogy mindent még az első emberölés előtt tette, akkor, amikor még ő sem tudta, hogy mire készül. A kézírásról egyébként két, egymástól elviekben független írásszakértő is megállapította, hogy Zs. Miklóstól származik. Vass Gyula ekkor még nem került a nyomozás látókörébe, lásd Délmagyarországi naptáron üzent a kegyetlen Paprika utcai gyilkos. *Délmagyarország*, 2021. október 26.

³⁰ Halálra ítélték a Paprika utcai gyilkost. *Délmagyarország*, 51. (1961), 151. 4.

³¹ Végrehajtották az ítéletet a szegedi Paprika utcai gyilkoson. *Délmagyarország*, 51. (1961), 205. 6.

³² Az 1945–1988 között magyar bíróságok ítélete alapján kivégezték. *Nemzeti Emlékezet Bizottsága*, 2021. január 14.

³³ Hírek. *Népszabadság*, 19. (1961), 62. 12.

4. Mit írt a sajtó?

A Paprika utcai bűncselekményt azért tartottam fontosnak ilyen részletességgel ismertetni, hogy érzékeltessem, milyen brutális helyszínnel és elkövetési móddal szembesült a rendőrség. Ez azért lényeges, mert ezen is múlhatott, hogyan – vagy hogyan nem – kommunikálták a történeteket. Mit írt – pontosabban: mit írhatott – a sajtó a Paprika utcai bűncselekményről annak felfedezése, vagyis 1961. május 2. után?

Az országos sajtó egyáltalán nem számolt be a gyilkosság tényéről. A *Délmagyarország* című megyei napilapban május 4-én a következő mínuszos hír jelent meg:³⁴ „Rozsi János Paprika utcai lakost és családját ismeretlen tettes megölte. A rendőrség a nyomozást folytatja.”³⁵ Az egyébként is szűkszavú közlés az „Ostya-, keksz-, csokoládégyártás címmel Papp Zoltán, a Virág Cukrászda cukrásza tart előadást ma délután 5 órakor és holnap délelőtt 10 órakor a Tisza Étterem vadászszobájában”, valamint az „Iskolanapot rendez a Rózsa Ferenc Általános Gimnázium névadójának emlékére, szombaton este 7 órai kezdettel a November 7 Művelődési otthonban” szövegezésű hírek közé betuszkolva próbálta meg magára felhívni a figyelmet. Két héttel később a lap anyakönyvi híreiben sorolták fel az áldozatok nevét,³⁶ majd egy nappal később a megyei rendőr-főkapitányság egy felhívásban kért állampolgári segítséget a tettes által a helyszínről elvitt tárgyakkal kapcsolatban, amelyeket az elkövető a Szegedi Bizományi áruházban értékesített.³⁷ A *Délmagyarország* hátsó oldalán május 20-án aztán megjelent a rendőrségi közlemény, amely szerint elfogták Vass Gyulát, a Paprika utcai gyilkost.³⁸ Szükségtelen lenne minden egyes, a családirtással kapcsolatos hírt megemlíteni, pedig nincsen belőlük sok. Az eddigiek szemléletesek, mert helyi lapokban jelentek meg, és feltételezhető volt, hogy a tettes Szegeden él, vagy valamilyen formában köthető a városhoz.

A szegedi ötösgyilkossággal kapcsolatban mindössze egyetlen olyan, a sajtóban megjelent írás született, amelyet terjedelme miatt egyáltalán lehetséges részletesebben megvizsgálni. Ez a már említett, a *Délmagyarország*ban a halálos ítélet meghozatala utáni napon megjelent cikk, amely meglepő részletességgel számol be az ügyről.³⁹ Ekkor már ugyan nem a rendőrségi, hanem a bírósági szakaszban tartott az ügy. Tény, hogy Vass Gyula életpályája alapján nem sok okot adott arra, hogy pozitívan számoljanak be róla. A tudósítás megemlíti a férfi hányattatott gyerekkorát és azt is, hogy korábban disszidált. Megemlíti, hogy Vassnak lett volna módja szakmát tanulni és munkát vállalni, ő mégis inkább szórakozni járt és nők társaságát kereste. A cikk az elkövetett gyilkosságok kegyetlenségére is kitér, még az is

³⁴ Röviden. *Délmagyarország*, 51. (1961), 103. 6.

³⁵ A Csongrád Megyei Hírlap másnap gyakorlatilag szóról szóra ugyanezt a hírt közli. Ami a gyilkossággal kapcsolatos híradást illet, a szintén megyei illetőségű lap a továbbiakban is „szinkronban volt” a *Délmagyarországgal*, lásd Egy egész családot ölt meg. *Csongrád Megyei Hírlap*, 6. (1961), 104. 5.

³⁶ Anyakönyvi hírek. *Délmagyarország*, 51. (1961), 113. 4.

³⁷ A megyei rendőr-főkapitányság felhívása. *Délmagyarország*, 51. (1961), 114. 5.

³⁸ Elfogták a Paprika utcai gyilkost. *Délmagyarország*, 1961. május 20. 6.

³⁹ Halálra ítélték a Paprika utcai gyilkost. *Délmagyarország*, 51. (1961), 151. 4.

megemlíti, hogy Vass „megbecstelenítette” a baltával leütött Buborék Gizellát. A tudósításból nem maradhatott ki az sem, ami a közvélemény számára valóban kiverhette a biztosítékot: „a lakásban talált szalonnából és kenyérből jóízűen falatozott”.

Csakugyan ennyire tartotta fontosnak igénybe venni a rendőrség a nyilvános-
ságot egy olyan ügyben, ahol egy ismeretlen és a tetthelyen tapasztaltak alapján bizonyára igen erőszakos elkövető valószínűleg szabadon járt-kelt? Úgy tűnik, igen. Ha valaki egy ötfős családot megöl, sejthető, hogy nem mindennapi és bizonyosan brutális bűncselekményről van szó. Nem az lehet esetleg a szűkszavúság és a hideg tárgyilagosság oka, hogy a korszak ideológiájába egyszerűen nem fért bele, hogy valaki ilyen rettenetesen brutális bűncselekményt kövessen el? A kérdés nem véletlen, és ezzel áttérek arra, hogyan kezelte a szegedi ötösgyilkosságot a rendészeti sajtó a bűncselekmény felfedezésétől kezdve Vass Gyula őrizetbe vételéig.

„A rendőri szervek addig nem adnak szívesen tájékoztatást egy bűnyügről, amíg a tettesek nevét nem közölhetik. Attól tartanak, hogy eredménytelenség esetén blamálna magát a rendőrség. Másszor »szocialista szeméremből« nem szívesen közlik a rendszerünktől különösen távol álló gonosztetteket,⁴⁰ nehogy az ellenes sajtó ezeket ellenünk felhasználja, mint rendszerünk torz jelenségét”

– írta dr. Déri Pál a már említett, *Belügyi Szemlé*ben megjelent cikkében.⁴¹ A főszerkesztő éppen a négy évvel korábban történt szegedi ötösgyilkosságot hozta fel példaként, amellyel kapcsolatban kiemeli, hogy a történetek felfedezése után egy héttel később sem jelenhetett meg – még a helyi lapban sem – hír, a brutális elkövetés miatt, pedig a tájékoztatás előbbre vihette volna a nyomozást. Déri azt írja, hogy a lakosság körében pánik és lincshangulat alakult ki a kósza hírek miatt, és a rendőri vezetés csak a helyi pártbizottság hathatós fellépésére módosította a hírzárlatra vonatkozó eredeti elképzelését. A május 4-én a *Délmagyarország*ban megjelent semmitmondó mínuszos hírt leszámítva Dérinek igaza volt, hiszen az első olyan sajtóban megjelent anyag, amely relevánsnak tekinthető az ügy mielőbbi felderítése szempontjából, az a május 16-i közlemény, amelyben a tetthelyről elvitt tárgyak kapcsán kért állampolgári segítséget a rendőrség.

A szegedi ötrendbeli emberölést a szakmán belül sem hallgatták el teljesen, de a fél évvel a büntett után a *Rendőrségi Szemlé*ben megjelent esettanulmány a konkrét nyomozást már nem vihette előbbre, hiszen az addigra már lezárult.⁴² A szerző,

⁴⁰ Ennek legismertebb példája a martfűi rémként hírhedtté vált Kovács Péter által elkövetett emberölési ügyek. Ezeket a bűntényeket sokáig össze sem kötötték, mert az ideológiai keretek szűkek voltak ahhoz, hogy egy bizonyos elkövetőhöz kapcsoljanak több bűncselekményt. Talán nem szükséges külön kiemelni, milyen szerepe lehetett volna a sajtóban megjelent rendőrségi felhívásoknak, amikor időről időre lemeztelenített női holttesteket találtak egy adott település pár kilométeres vonzáskörzetében, lásd Dulai Péter: *A médiaerőszak és az erőszakos bűncselekmények összefüggései kriminálpszichológiai szempontból – Két következmény, két sorozatgyilkosság*. Budapest, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, 2020. 2.

⁴¹ Déri (1965): i. m. 7.

⁴² Vedres Géza: A szegedi gyilkosság nyomozása. *Rendőrségi Szemle*, 9. (1961), 7. 498–508.

Vedres Géza r. őrnagy részletesen beszámolt az ismeretlen tettes utáni nyomozásról, a bizonyítékok beszerzéséről és a tapasztalatokról. Megemlíti, hogy tájékoztatták a vendéglátóipari egységek dolgozóit és a pincéereket arról, hogy egy megsérült személyt keresnek, aki lopásból szerzett ingóságokat akar eladni. Mint láttuk, ez szóbeli tájékoztatás volt, Vedres pedig azt írja, hogy „a nyomozás minden tekintetben igazolta a széles tömegekre való támaszkodás helyességét”,⁴³ mert a tájékoztatást követő 24 órán belül jelentkezett az eset leírásánál említett Sz.-né. Amikor a cikk végén a szerző a pozitívumokról értekezik, azt írja, hogy „a legdöntőbb jelentősége mégis a rendőrség és a dolgozók széles tömege közötti kapcsolatnak volt”.⁴⁴ A szegedi ötösgyilkossággal ez az egy tanulmány foglalkozott a *Rendőrségi* – majd a jogutód *Belügyi* – *Szemle* hasábjain, mint ahogyan az öt évvel később Mezőtúron történt, hasonlóan súlyos Burai-féle bűncselekményt is egy cikkben tartották fontosnak a szakma elé tárni.⁴⁵ A kaposvári családirtóról egy szó sem esett, bár tény, hogy az elkövető öngyilkossága miatt itt valószínűleg nem volt szükség a nyilvánosságra.

Nézzük, hogyan kommunikálták a szegedi ötösgyilkosságot a *Belügyi Szemlé*hez hasonlóan szintén belső terjesztésű, de előbbinél jóval magasabb példányszámban megjelenő rendőrségi lapban, a *Magyar Rendőrben*.⁴⁶ A bűncselekménnyel kapcsolatos cikkek, utalások, említések száma megegyezik a nullával, vagyis a korszak egyetlen rendőrségi hetilapjánál mintha meg sem történt volna a Rozsi család kiirtása, a nyomozás, az elkövető elfogása vagy a vádemelés. A kiemelten súlyos bűncselekményről – hetilap lévén – először az 1961. május 6-i számban adhatott volna hírt a szerkesztőség, de ez még olyan szűkszavúan sem történt meg, mint két nappal korábban a *Délmagyarországban*. A tájékoztatáshoz való belüleges hitvallásról talán sokat elmond, milyen egyéb, a Paprika utcainál „sokkal fontosabb” bűntettek fértek be a hírek közé: „Ablakrács-kifűrészelés és ablakbetörés útján hatoltak be ismeretlen tettesek a balkányi földművelésszövetkezet cipő- és konfekció-boltjába [...]” vagy „Munkaidő után bekapcsolva hagyták a villanyvasalót Pécsen, a Ruhaipari Vállalat szabó-részlegénél”.⁴⁷ A korszak egyetlen képes rendészeti lapjában ebben az időszakban gyakorlatilag egyáltalán nem számoltak be emberölési ügyekről. A hatvanas évek végétől már előfordult, hogy közreadták aktuális, tanulságosnak ítélt nyomozások konzekvenciáit, de természetesen csak akkor, ha már volt(ak) elkövető(k). A Belügyminisztérium meghatározó, nagy példányszámban megjelenő szakmai lapjának elsődleges feladata azonban mindig is az agitáció és mozgósítás volt.

⁴³ Vedres (1961): i. m. 502.

⁴⁴ Vedres (1961): i. m. 508.

⁴⁵ Kiss Lajos: A „Burai-ügy” írásszakértői tapasztalatai. *Belügyi Szemle*, 6. (1968), 8. 112–118.

⁴⁶ A lap átlag 54 ezer példányban jelent meg, de olvasói köre ennek többszörösét tette ki. A *Belügyi Szemle* átlag 12 ezres példányszámú volt, azaz csaknem negyede a *Magyar Rendőr*ének, lásd Deák József: *A Belügyi Szemle és jogelődjei a közpolitika és a rendészettudomány szolgálatában (1953–1990)*. Doktori értekezés. Budapest, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, 2017. 454.

⁴⁷ *Magyar Rendőr*, 1961. május 6. 5.

Összegezve a szegedi családirtasról a felfedezés és a jogerős büntetés végrehajtása közötti időszakot, a Csongrád megyei lapban nem érte el a 20-at a Paprika utcai bűncselekménnyel kapcsolatos hírek száma. Ez a szám országos lapokban összesen kettő, egyik az elfogásról, másik az ítéletről számol be. Mint azt ismertettem, a rendészeti sajtóban pedig egy cikk jelent meg a témában.⁴⁸

5. Összegzés

Mint azt a bevezetésben említettem, a sajtóval szembeni elvárások sem állandók, hiszen rendszerenként változnak. A sajtó funkcióit sem lehet általánosságban meghatározni. A rendőrség és újságírás közti kapcsolat összetettségét az adja, hogy míg egyrészt az állam – alkotmányos viszonyok között rendvédelmi feladatainak keretében – sajtórendészetet működtet, amelynek hosszú időn át eszköze a rendőrhatalom, addig a rendőri működés mint kurrens közéleti és sajtótéma, tárgyat is adja az újságírásnak. Ahogyan Kriskó Edina találóan hozzászól: a nyilvánosság a két intézmény számára ellentétes érdekek mentén kialakuló ütközőzóna.⁴⁹

A rendőrség befolyásolta vagy tájékoztatta a sajtót keresztül a közvéleményt a Kádár-korszak egyik legsúlyosabb bűncselekménye kapcsán? A válasz továbbra sem könnyű. Annyiban mindenképpen befolyásolta, hogy az esetről szinte kizárólag csak a Csongrád megyében élők értesülhettek a nyomtatott sajtó révén. Akkor, amikor szükség volt a segítségükre. Ez egyfelől hasznos, másfelől talán nem elégséges. Az országos tájékoztatás nem volt fontos, hiszen láttuk, hogy elhanyagolható mennyiségű anyag jelent meg az országos sajtóban a bűncselekménnyel kapcsolatban. Ugyanakkor azt sem mondhatjuk, hogy a rendőrség teljesen negligálta volna a sajtót, és ezzel a nyilvánosságot. Talán akkor járunk legközelebb az igazsághoz, ha azt mondjuk, hogy a rendőrség használta a sajtót, és mindig csak annyi információt csepegtetett, amennyiről úgy érezte, szükség van rá. Ezért jelenhetett meg a megyei lapokban a bűncselekmény felfedezése után az a bizonyos egy mondat. A városban szájhagyomány útján ugyanis gyorsan terjedt, hogy megöltek egy családot a Paprika utcában. Erre valamit reagálni kellett, tudatni, hogy a rendőrség a helyén van és végzi a dolgát. Tájékoztatásnak ettől ezt még nem feltétlenül lehet nevezni. Hogy a helyszínről elvitt tárgyakra felhívták az emberek figyelmét, önmagában pozitív. Az már más kérdés, hogy az ezzel kapcsolatos rendőrségi felhívás már napokkal korábban is megjelenhetett volna az újságban. A kutató érzése az, hogy a rendőrség próbálta egymaga megoldani az ügyet, de nyilvánvaló volt, hogy ez nem olyan egyszerű, illetve minden bizonnyal könnyebb lesz a nyilvánosság bevonásával. Mint említettem, a témához a megyei pártbizottságnak is volt egy-két szava.

⁴⁸ A sajtóban a témában megjelentek esetében logikusan nem a kivégzés napjáig kerestem kapcsolódó anyagot, hanem azt kiterjesztettem 1961. december 31-ig.

⁴⁹ Kriskó Edina: Az állam rendvédelmi feladatai és a média. *Magyar Közigazgatás*, (2017), 3. 216.

Visszatérve Déri Pál kisebb botrányt kiváltó cikkére: lehetséges, hogy a szegedi ötösgyilkosság a rendszertől „különösen messze álló gonosztett volt”, de megtörtént, és „ami megtörtént, azt nem lehet hallgatással meg nem törtétté tenni”. Az események kommentálása pedig nemcsak jog, hanem kötelesség is.

A rendőrség és az emberek viszonyát a kommunikáció minősége határozza meg. A Magyar Rendőrség évtizedek óta próbál nyitni a társadalom felé. Bár ezek a célok csak a rendszerváltás után fogalmazódtak meg, nyilvánvaló, hogy a rendőrség valahogyan korábban is láttatni akarta magát. A kiemelt jelentőségű és tárgyi súlyú bűncselekményeket azért érdemes az általam felvázolt összefüggésekben vizsgálni, mert a rendőrség megítélése és a szubjektív biztonságérzet nagyrészt e büntettek gyakoriságán, sikeres felderítésén múlik. Az is egy lehetséges gyakorlat persze, hogy amiről nem adunk hírt, arról nem is tudnak, vagyis az „nem fáj”, de ha ez a múltban sokszor így is történt, minden bizonnyal nem követendő irány.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Az 1945–1988 között magyar bíróságok ítélete alapján kivégezettek. *Nemzeti Emlékezet Bizottsága*, 2021. január 14. Online: <https://neb.hu/hu/kivegzettek-1945-1988>
- Anyakönyvi hírek. *Délmagyarország*, 51. (1961), 113. 4.
- A Belügyi Szemle szerkesztőbizottságának Közleménye: Még egyszer a tájékoztatásról. *Belügyi Szemle*, 3. (1965), 12. 5–7.
- Csongrád-Csanád Megyei Levéltár B.I. 710/1961 számú irat
- Deák József: *A Belügyi Szemle és jogelődei a közpolitika és a rendészettudomány szolgálatában (1953–1990)*. Doktori értekezés. Budapest, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, 2017. Online: <https://doi.org/10.23715/SDA.2021.1.2>
- Délmagyaros naptáron üzent a kegyetlen Paprika utcai gyilkos. *Délmagyarország*, 2021. október 26. Online: www.delmagyar.hu/helyi-kozelet/2021/10/delmagyaros-naptaron-uzent-a-kegyetlen-paprika-utcai-gyilkos-fotok
- Déri Pál: Az ideológiai irányelvek és a tájékoztatás (Még egyszer a rendőrség és a sajtó kapcsolatáról). *Belügyi Szemle*, 3. (1965), 8. 5–10.
- Déri Pál: Az 50 éves Belügyi Szemlére emlékezve. *Belügyi Szemle*, 50. (2003), 1. 5–16.
- Dulai Péter: *A médiaerőszak és az erőszakos bűncselekmények összefüggései kriminálpszichológiai szempontból – Két következmény, két sorozatgyilkosság*. Budapest, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, 2020. Online: <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.26227.14886>
- Dulai Péter: *Gyilkosság a panel tetején*. Budapest, Cser Kiadó, 2021.
- Egy egész családot ölt meg. *Csongrád Megyei Hírlap*, 6. (1961), 104. 5.
- Elfogták a Paprika utcai gyilkost. *Délmagyarország*, 1961. május 20. 6.
- Galperin I. M.: A szovjet sajtó és a bűnözés elleni harc néhány kérdése. *Belügyi Szemle*, 2. (1964), 4. 72–74.
- Halálra ítélték a Paprika utcai gyilkost. *Délmagyarország*, 51. (1961), 151. 4.
- Hargitai Henrik – Hirsch Tibor: *Médiatörténet. A televízió története*. Szabadbolcsészet, ELTE Művészetelméleti és Médiakutatási Intézet, (é. n.). Online: http://mmi.elte.hu/szabadbolcseszet/mmi.elte.hu/szabadbolcseszet/index2846.html?option=com_tananyag&task=showElement&id_tananyag=45
- Hírek. *Népszabadság*, 19. (1961), 62. 12.
- Hírszolgálatunk jelenti. *Magyar Rendőr*, 1961. május 6. 5.

- Kalmár Melinda: *Ennivaló és hozomány. A kora kádárizmus ideológiája*. Budapest, Magvető Kiadó, 1998.
- Kiss Lajos: A „Burai-ügy” írásszakértői tapasztalatai. *Belügyi Szemle*, 6. (1968), 8. 112–118.
- Kókay György – Buzinkay Géza – Murányi Gábor: *A magyar sajtó története*. Budapest, Magyar Újságírók Országos Szövetsége – Bálint György Újságíró-iskola, (é. n.)
- Krémer Ferenc: *Rossz döntések kora*. Budapest, Napvilág Kiadó, 2010.
- Kriskó Edina: *A rendőrség társadalmi rendeltetése és a rendőrségi kommunikáció*. Doktori értekezés. Budapest, Pécsi Tudományegyetem, 2012. Online: <https://pea.lib.pte.hu/bitstream/handle/pea/15433/krisko-edina-phd-2013.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Kriskó Edina: Az állam rendvédelmi feladatai és a média. *Magyar Közgazgatás*, (2017), 3. 216–237. Online: <https://bit.ly/3RJBRU>
- A megyei rendőrfőkapitányság felhívása. *Délmagyarország*, 51. (1961), 114. 5.
- Nemzetközi vita a sajtó és a rendőrség között a bűnügyi tudósításról. *Belügyi Szemle*, 2. (1964), 5. 121–122.
- Realizált bűnügyek. 1961. (Sz. n.)
- Röviden. *Délmagyarország*, 51. (1961), 103. 6.
- Sallai János: In memoriam Dr. Déri Pál nyugállományú rendőr dandártábornok. *Rendőrségi Tanulmányok*, 1. (2018), 4. 125–134. Online: https://epa.oszk.hu/04000/04093/00004/pdf/EPA04093_rendorsegi_tanulmányok_2018_4_125-134.pdf
- Szabó László: A rendőrség és a sajtó. *Belügyi Szemle*, 1. (1963), 9. 16–25.
- Vargha Miklós: Egy tömeggyilkos pszichopatológiai vizsgálata. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 22. (1965), 3–4. 481–483.
- Vedres Géza: A szegedi gyilkosság nyomozása. *Rendőrségi Szemle*, 9. (1961), 7. 498–508.
- Végrehajtották az ítéletet a szegedi Paprika utcai gyilkoson. *Délmagyarország*, 51. (1961), 205. 6.

ABSTRACT

Is there a Right or Obligation to Inform People? - Traces of a Five-Way Murder in the Hungarian Press

Péter DULAI

The quality of communication determines the relationship between police and citizens. This ascertainment applies both of past and present and it will be certainly true in the future. The most important task of the press, including the law enforcement press, is to provide accurate information. In addition, crime prevention and criminal prosecution, which is done with the involvement of the public, is an unavoidable goal and task. However, this is not always the case of present. What was the situation with law enforcement issues re-politicized under direct party control in the Kádár regime? I am examining this in connection with a violent crime in Szeged in 1961. In the era, “socialist shame” reluctantly reported crimes that were ideologically distant from the system. Information about the Paprika utca murder could not even be published in the local newspaper. Police refused to share information about the five-way homicide for weeks, despite the fact that the perpetrator was unknown and the information could have helped the investigation. Has the public been influenced, informed or used by the police? Why and how did they do this? In the 21st century, sixty years after the events, it is particularly interesting and edifying to look at the aspects of the protection of citizens by the police in the context of such a serious crime.

Keywords: *police, communication, press, murder, Kádár regime*